

THE ROLE OF THE FAMILY IN PRESCHOOL EDUCATION

Emilija Marković

Teacher's training faculty in Prizren, temporarily settled in Leposavic, University of Pristina, temporarily settled in Kosovska Mitrovica, Serbia, emilija.markovic@pr.ac.rs

Sladana Vidosavljević

Teacher's training faculty in Prizren, temporarily settled in Leposavic, University of Pristina, temporarily settled in Kosovska Mitrovica Serbia, sladjana.vidosavljevic@pr.ac.rs

Jelena Krulj

Teacher's training faculty in Prizren, temporarily settled in Leposavic, University of Pristina, temporarily settled in Kosovska Mitrovica, Serbia, jelena.krulj@pr.ac.rs

Nataša Mladenović

Teacher's training faculty in Prizren, temporarily settled in Leposavic, University of Pristina, temporarily settled in Kosovska Mitrovica, Serbia, natasa.mladenovic@pr.ac.rs

Abstract: Preschool period is period from birth to six years old and it has great impact in prediction of child development directions in elderly stages. Preschool period represents the period in which it is very important to respond on physical, emotional, social and intellectual needs of children where the special role is on its environment. In that, the support of parents and family has the crucial importance. Many research shows that children in their early development need the feeling of security through establishing of the socio-emotional relationships. The development of cognitive functions and academic abilities is upgraded on this. It is, also, important the attitude of parents about their participating in achieving of educational goals, responsible parenting and their readiness for cooperation with educators. Both sides could be seen as some kind of experts, where parents are experts for children and educators are experts for caring for children and their educating in institutional context. Both of them are responsible for children's progress, as at home, so in kindergarten. Anyway, family and parents have the special role in "developmental child's climate" with their participating in the whole child's development, especially in development of its personality. Three interactive factors influence in this: needs and stresses of parents which parenting intrudes, parents' satisfaction by their children's achievement and feelings related to parents' competences for participating in child's development. Since we can value a family as a whole in functional sense, it is necessary for each of its members to express functional attitudes and behavior. Referring to Bandura's theory of model-based learning, we can assume that these members of family represent significant role models for identification in early childhood. The fact that a family is functional and healthy does not imply a complete absence of conflicts, but an opportunity to increase adaptive mechanisms of the family. A healthy functioning family is made up of individuals who manage to find solutions in problems concerning communications; family that is cohesive, connected in a way that does not impede personal freedom of its members. Members of such families effectively perform the roles they derive from their positions, they are emotionally stable and socially adaptive. A family can be considered as functional as long as it shares and understands emotions of members, accepts individual differences, interacts with members, respects member's needs, spends time together, shares responsibilities.

Keywords: preschool education, family, parents, child's achievement

УЛОГА ПОРОДИЦЕ У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ

Емилија Марковић

Учитељски факултет у Призрену са привременим седиштем у Лепосавићу, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Србија, emilija.markovic@pr.ac.rs

Слађана Видосављевић

Учитељски факултет у Призрену са привременим седиштем у Лепосавићу, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Србија, sladjana.vidosavljevic@pr.ac.rs

Јелена Круљ

Учитељски факултет у Призрену са привременим седиштем у Лепосавићу, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Србија, jelena.krulj@pr.ac.rs

Наташа Младеновић

Учитељски факултет у Призрену са привременим седиштем у Лепосавићу, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Србија, natasa.mladenovic@pr.ac.rs

Резиме: Предшколски период обухвата узраст од рођења до шест година и има велики значај за предикцију тога на који начин и у којим правцима ће развој детета бити настављен у каснијим фазама развоја. Предшколски период представља период у коме је веома значајно одговорити на физичке, емоционалне, социјалне и интелектуалне потребе детета, а у чему посебну улогу игра његово окружење. При том подршка родитеља и породице има посебну важност. Многа истраживања показују да је деци у раном развоју потребно усадити осећање сигурности кроз успостављање блиских социо-емоционалних веза. На ово се надограђује и развој когнитивних функција и академских способности. Такође, значајан је и став родитеља о њиховом учешћу у постизању васпитних и образовних циљева, одговорно родитељство, као и њихова спремност за сарадњу са васпитачима. И једне и друге можемо посматрати као врсту експерата, при чему су родитељи експерти за своју децу, а васпитачи експерти за бригу о деци, њихово васпитање и образовање у институционалном контексту. И једни и други су одговорни за напредовање детета, како код куће, тако и у вртићу. У сваком случају, породица и родитељи имају посебну улогу у "развојној клими детета" својим учешћем у целокупном развоју детета, а посебно развоју његове личности. На ово утичу три интерактивна фактора: потребе и стресови које намеће родитељство, задовољство родитеља напредовањем своје деце и осећања повезана са родитељским компетенцијама за учешће у развоју детета. Посебну важност има породична функционалност јер дисфункционалне породице нису погодно окружење за развој деце. С обзиром на то да породицу можемо вредновати као целину у функционалном смислу, да би она заиста била таква потребно је да сваки њен члан изражава функционалне ставове и понашања. Позивајући се на Бандурину теорију учења по моделу, можемо претпоставити да ови чланови представљају значајне узорне и моделе за идентификацију на раном дечијем узрасту. То да је породица функционална и здрава не подразумева потпуно одсуство конфликта у њој, већ могућност за повећање адаптивних механизма породице. Породица која здраво функционише састављена је од индивидуа које успевају да проналазе решења за проблеме у међусобној комуникацији; она је кохезивна, повезана на начин који не спутава личну слободу својих чланова. Чланови оваквих породица ефективно изводе улоге које произилазе из њихових положаја, емоционално су стабилни и социјално адаптивни. Породица се може сматрати функционалном све док у њој постоји дељење и разумевање емоција, прихватање индивидуалних разлика, међусобна сарадеа, поштовање потреба чланова, провођење заједничког времена и подела одговорности.

Кључне речи: предшколско васпитање и образовање, породица, родитељи, постигнуће детета

1. УВОД

У животу, поготово као одрасле јединке, бирамо којим ћемо групама припадати. Ту привилегију рођењем не добијамо, већ аутоматски постајемо чланови одређених група, а међу њима и чланови својих примарних породица. Породица је, несумњиво, институција којој дете рођењем припада, која дете обликује, утиче на његов развој, учење, социјализацију, постигуће... Породица је средина у коју беспомоћно новорођенче долази и као потпуно зависно прихвата улогу члана око кога се сви остали чланови окупљају и брину. Неговањем и подизањем детета породица и сви њени чланови припремају дете и за сусрет са првим институционалним обликом образовања – поласком у вртић или предшколску установу.

Породица се обично дефинише према функцијама, а пет, у литератури најчешће спомињаних функција породице јесу; биолошко-сексуална и емотивна функција, репродуктивна функција, економска функција, функција пружања заштите, васпитна и образовна функција. У овом раду ће највећи фокус бити на васпитно - образовној функцији породице.

2. ЗНАЧАЈ ПРЕДШКОЛСКОГ ПЕРИОДА ЗА КАСНИЈИ РАЗВОЈ ДЕЦЕ

Период у коме деца похађају припремни предшколски програм је у научној литератури означен као златно доба за развој (Каменов и Спасојевић, 2008). Стога је од огромног значаја учешће породице у животу њиховог предшколског детета као и добра сарадња и комуникација са предшколским установама и васпитачима који велики део дана проводе са децом.

Период у коме деца похађају припремни предшколски програм је јако битан и критичан период за развој многих функција у дететовом развоју. Истраживања показују да је каснији академски успех умногоме детерминисан у предшколском добу детета (Taner & Basal, 2005). Као носиоци значајне улоге у раном развоју детета, породице и предшколске институције треба да сарађују и наступају заједно. Новије мета

анализе на ову тему су показале да предшколско образовање има значајне дугорочне ефекте на когнитивне способности, напредовање у школи (мање деце која понављају разреде и имају потребе за индивидуализованим планом рада), социјално понашање код деце и развијање социјалних вештина (Aos, Lieb, Mayfield, Miller & Penucci, 2004). Такође, деца која су похађала предшколски програм у просеку су развијала мање малаадаптивних облика понашања у адолесценцији од деце која нису похађала припремни предшколски програм (Ramey, Campbell, Burchinal, Skinner, Gardner & Ramey, 2000).

3. ПОРОДИЦА КАО СИГУРНА БАЗА ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗВОЈ

Перцепција фигуре афективне везаности као сигурне базе из које појединац може безбедно да истражује околину и да се врати у сигурну базу кад год то зажели тражећи комфор, сигурност, разумевање и повезаност, централна је идеја теорије афективне везаности (Bowlby & Base, 1988). Родитељи представљају сигурну базу када деца, на основу пређашњих искустава са њима, осећају сигурност да истражују са очекивањем родитељске сензитивности и доступности када је потребна. У породици где су родитељи респонзивни на потребе деце, ту су када је детету потребно, ствара се однос и атмосфера сигурности и прихватања која је погодно тле за развој деце у сваком смислу, па и у академском (Pederson & Morgan, 1996). Породица која негује и преноси сигурну афективну везаност и на своју децу, има потенцијала да постане функционална породица. Иако је концепт сигурне везаности у највећем броју истраживања заступљен као предмет дијадних интеракција, корисно је проширити га и на контекст породице као целине. Породица као сигурна база и њено истраживање је било дуго занемаривано (Waters & Cummings, 2000). Бинг Хол (Byng-Hall, 1995) је описао „сигурну породичну базу“ као мрежу афективних везаности у којима родитељи или старатељи пружају потребну бригу и негу свим члановима с циљем формирања осећања сигурности. Из перспективе системске породичне теорије говори се о деци и њиховом реаговању као о окретању ка „старијим и искуснијим“, заштитнички настројеним родитељима онда када је потребно. На тај начин, деца искуствено проверавају да ли је сигурна база заиста сигурна, што води даљем развоју истраживачког духа и здравог функционисања деце, уколико добију потврдан одговор о поузданости сигурне базе.

4. ФУНКЦИЈЕ ПОРОДИЦЕ У ПРЕДШКОЛСКОМ ПЕРИОДУ

Чинећи један мали део друштва, породица има функције које треба да испуни како би одржала свој интегритет, као и осигурала здрав развој својим члановима. Ове функције постају видљиве кроз захтеве који произилазе из рефлексије породичних односа према друштву. Побољшати структуру породице и радити на томе да она буде функционална је један од предуслова за изградњу социјалне добробити и мира. Фицпатрик је говорио о здравом породичном функционисању као о побољшавању капацитета чланова, учествовању у социјализацији деце, помагању члановима породице у спровођењу активности које ће омогућити функционалност и омогућавању породици да осети задовољство кроз креирање физичког и менталног окружења које је потребно да би породица била здрава (Koerner & Fitzpatrick, 2006). Одређени фактори могу утицати на породично функционисање у позитивном и негативном смеру, што се такође може и одразити на живот предшколског детета. Фактори који се односе на породицу су тип породице, физичко окружење у коме се породица налази, социо-економски статус, динамика, ниво образовања родитеља. Фактори који припадају друштву се састоје од традиције и обичаја, образаца сексуалног понашања, полних улога, социјалних норми итд. (Agate, Zabriskie & Eggett, 2007). Индустријализација и урбанизација могу такође утицати на функционисање породице и у позитивном и у негативном смеру (Bulut, 2003). Тезкан (Tezcan, 1997) је нагласио да су социјализација и образовање две највеће функције породице у одрастању деце, поготово на узрасту до 6 година. Личност се примарно развија у породици, социјалне норме и фактори социјализације се уче у породици. Неки други аутори категоришу функционисање породице у седам група: обезбедити економске потребе, омогућити статус, планирати образовање деце, пружити информације о религији, организовати слободно време, заштитити чланове породице, креирати окружење прожето међусобном љубављу (Conger & Galambos, 1997). Позитивна укљученост породице води бољим социјалним, понашајним и академским исходима за децу свих етничких и економских позадина (Ball, 2006).

Ставови родитеља о раном учењу деце јако су значајни. На предшколском узрасту развој говора и овладавање матерњим језиком представљају области интензивног развоја (Tamis-LeMonda & Rodriguez, 2009). Породични контекст је од пресудног значаја за учење и развој говора, а нарочито су важни заједничко учење, квалитет родитељског понашања и материјали за учење који су у складу са узрастом. Од породице, тј. родитеља зависи успешност почетка школовања и каснијег академског постигнућа детета, наводи Сузић (Сузић, 2010) као и то да је данашњим родитељима потребно објаснити природу раног почетка и њихову улогу у овом процесу.

5. УКЉУЧЕНОСТ ПОРОДИЦЕ У ПРЕДШКОЛСКО ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ

Велики је број фактора који утиче на способност породице да буде активно укључена у процес образовања њихове деце. У прошлости, родитељи су били пасивни учесници у образовању деце (Ranson, Martin & Vincent, 2004). Развој јаке везе између породице и предшколске установе је значајна компонента развојно-подстицајних програма (Coppie & Bredekamp, 2009). Учешће се дешава и унутар и изван установе, укључујући двосмерну комуникацију која укључује дететово учење. Активности у које су укључени чланови породице су; подршка процесу учења детета (код куће, у установи, у друштву), размена информација о процесу учења детета (дететов напредак, програми по којима ће деца радити, развојне и културалне активности у којима ће деца учествовати), пружање могућности за учествовање у одлучивању на нивоу установе везано за образовање детета...

Жеља за сарадњом долази са три стране. Васпитачи желе да знају како да ефективно сарађују са породицама и омогуће њихову укљученост са циљем поспешивања успеха деце. Породице желе да знају на који начин они могу допринети образовању њихове деце и ефективној комуникацији са васпитачима. На крају, и деца желе да буду успешна у школи, а да би то постигли потребна им је подршка родитеља, васпитача и друштва (Sheldon & Epstein, 2002). Епштајн наглашава да би требало развити програме који ће обухватити заједно и школу и породицу и друштво. Он је поделио учешће породица у едукативном процесу деце на 6 категорија; родитељство (породично окружење које подржава постигнуће); комуникација (двосмерни пут између породица и предшколске установе); волонтирање (помагање у изведби планираних активности унутар и изван учионице); учење код куће (родитељи помажу деци у процесу учења код куће); доношење одлука (учешће родитеља у доношењу одлука које се тичу предшколске установе); и сарадња са друштвом (коришћење локалних сервиса и ресурса за помоћ деци у учењу). Области укључености породице у предшколско образовање могу се груписати у 5 поглавља (Kayili & Ari, 2011). 1) Породичне едукативне активности. Ове активности укључују обуку за породицу како би им се помогло да испуне развојне и едукативне потребе њихове деце 2) Породичне комуникативне активности. Ово укључује активности које подразумевају комуникацију између породица и васпитача. 3) Учешће родитеља у едукативним активностима. Ове активности укључују процесе који су базирани на поспешивању укључености родитеља у едукативне активности унутар и изван учионице. 4) Кућне посете. У овом сегменту васпитачи посматрају породицу, њене чланове, правила у кући, породичну структуру и како су деца повезана са кућним окружењем. 5) Учешће родитеља у административним процесима и процесима доношења одлука. Овај тип укључености подразумева учешће родитеља у идентификовању школских циљева, сарадња између установе и породице и остале одлуке које се доносе, а везане су за одлучивање у предшколској установи.

У развоју плана по коме би се развијало партнерство између установе и породице, не постоји устаљени нацрт или сет техника које би у сваком контексту дефинисале то партнерство. Увек је потребно извесно прилагођавање с обзиром на специфичности. Поштовање породичне традиције и културе је значајно како би се породице осетиле добродошло и уважено од стране институције и њених чланова.

Бенефити од активне сарадње и учешћа родитеља су велики и за васпитаче. Када васпитачи остваре добру сарадњу са родитељима и они се осећају награђенима у њиховим улогама наставника (Tozer, Senese & Violas, 2006).

6. НАЧИНИ ЗА ПОБОЉШАЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ ПОРОДИЦА И ПРЕДШКОЛСКИХ УСТАНОВА (ВАСПИТАЧА)

По наводима васпитача, најквалитетније групе предшколаца су имале родитеље који су се најчешће укључивали у волонтерске активности као породица. Учешће целе породице је засигурно најбољи начин побољшања квалитета раних програма намењених деци (Castro, Bryant, Peisner-Feinberg & Skinner, 2004).

Васпитачи могу да покрену и спроведу бројне иницијативе као што је нпр. оформљење породичног центра. Ако постоји простор који би се могао прилагодити да личи на кућни простор, са удобним намештајем, може се искористити прилика да се родитељи позову на необавезно дружење са децом и васпитачима. Такође, може се направити „породична свеска“ која би била постављена на место где би већина родитеља могла да је види и да јој приступи како би могли да остављају коментаре и питања за васпитаче. Понудити родитељима активности као што су ношење кући торбе са дечијим књигама и играцама које могу да истражују заједно, чланке који се тичу дечијег развоја, породичних проблема или других ствари које су интересантне породицама. Такође, може се поставити табла на којој ће се налазити и редовно истицати информације које се тичу деце, њиховог искуства у учењу, догађајима који долазе. На табли се могу налазити волонтерске листе, где родитељи могу уписати дане када су слободни да помогну нпр. у чишћењу дворишта, игралишта... Организовање заједничких догађаја, довођење гостију који би били занимљиви и деци и одраслима, путовања где би иницијатори били родитељи, традиционална прослава празника... Битно је препустити

родитељима вођство и организацију таквих догађаја. Породична перцепција особља које ради са њиховом децом и било којих баријера које искусе покушавајући да остваре контакт са установом може да утиче на одлуку породице да се укључи у школски живот детета (Morrison, Storey & Zhang, 2015).

7. ЗАКЉУЧАК

Породица је средина у коју дете по рођењу долази и бива зависно од ње у потпуности. Кроз одрастање и осамостаљивање, поред базичних вештина за преживавање, породица нас учи социјализацији, у њој налазимо фигуре за идентификацију и моделе за опонашање, повезујемо се са примарном фигуром афективне везаности и од односа са њом, њене респонзивности на наше потребе, оформљујемо и свој тип афективне везаности од кога зависи како ћемо мислити о себи и свету око нас. Ставови родитеља о раном учењу увелико одређују количину, начин, врсту посвећености родитеља ангажовању са њиховим предшколцем. На породици је и велика одговорност да створи стимулативну средину и креира квалитетан учећи амбијент који би допринео напредовању деце у свим аспектима развоја, а поготово у академском развоју. Више је аутора који наводе области у којима родитељска укљученост у предшколски живот њиховог детета има велики значај; добра комуникација са васпитачима, помагање у учењу код куће, провођење слободног времена заједно, учешће родитеља у доношењу одлука које се тичу предшколске установе, коришћење локалних сервиса и ресурса за помоћ деци у учењу, волонтирање у предшколској установи... Од квалитетног односа породице и предшколске установе добробит имају и сами родитељи, затам васпитачи, а што је најбитније, деца. У писању програма по којима раде предшколске установе, акценат је на укључивању родитеља и читаве породице у образовни процес њихове деце, јер се тај чинилац препознаје као најважнији за академски успех деце на каснијим нивоима школовања.

ЛИТЕРАТУРА

- Agate, S. T., Zabriskie, R. B., & Eggett, D. L. (2007). Praying, playing, and successful families: An examination of family religiosity, family leisure, and family functioning. *Marriage & Family Review*, 42(2), 51-75.
- Aos, S., Lieb, R., Mayfield, J., Miller, M., & Pennucci, A. (2004). Benefits and costs of prevention and early intervention programs for youth.
- Ball, R. (2006). Supporting and involving families in meaningful ways. *Young Children*, 61(1), 10–11.
- Bowlby, J., & Base, A. S. (1988). Parent-child attachment and healthy human development. *New York*.
- Bulut, I. (2003). A generalist approach in social work education in Turkey. *Social Work & Society*, 1(1), 128-137.
- Byng-hall, J. O. H. N. (1995). Creating a secure family base: Some implications of attachment theory for family therapy. *Family process*, 34(1), 45-58.
- Castro, D. C., Bryant, D. M., Peisner-Feinberg, E. S., & Skinner, M. L. (2004). Parent involvement in Head Start programs: The role of parent, teacher and classroom characteristics. *Early Childhood Research Quarterly*, 19(3), 413-430.
- Conger, J. J., & Galambos, N. L. (1997). *Adolescents and Youth: Psychological Development in a Changing World*. New York: Longman.
- Copple, C., & Bredekamp, S. (2009). *Developmentally appropriate practice in early childhood programs serving children from birth through age 8*. National Association for the Education of Young Children. 1313 L Street NW Suite 500, Washington, DC 22205-4101.
- Kamenov, E., & Spasojević, P. (2008). *Predškolska pedagogija: udžbenik za studente i priručnik za vaspitače*. Pedagoški fakultet.
- Kayili, G., & Ari, R. (2011). Examination of the Effects of the Montessori Method on Preschool Children's Readiness to Primary Education. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 11(4), 2104-2109.
- Koerner, A. F., & Fitzpatrick, M. A. (2006). Family conflict communication. *The Sage handbook of conflict communication: Integrating theory, research, and practice*, 159-183.
- Morrison, J. W., Storey, P., & Zhang, C. (2015). Accessible family involvement in early childhood programs. *Creating a Nature-Inspired Outdoor Learning Environment for Urban Spaces*.
- Pederson, D. R., & Moran, G. (1996). Expressions of the attachment relationship outside of the strange situation. *Child Development*, 67(3), 915-927.
- Ranson, S., Martin, J., & Vincent, C. (2004). Storming parents, schools and communicative inaction. *British Journal of Sociology of Education*, 25(3), 259-274.
- Ramey, C. T., Campbell, F. A., Burchinal, M., Skinner, M. L., Gardner, D. M., & Ramey, S. L. (2000). Persistent effects of early childhood education on high-risk children and their mothers. *Applied developmental science*, 4, 2-14.

- Rodriguez, E. T., Tamis-LeMonda, C. S., Spellmann, M. E., Pan, B. A., Raikes, H., Lugo-Gil, J., & Luze, G. (2009). The formative role of home literacy experiences across the first three years of life in children from low-income families. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30(6), 677-694.
- Sheldon, S. B., & Epstein, J. L. (2002). Improving student behavior and school discipline with family and community involvement. *Education and urban society*, 35(1), 4-26.
- Suzić, N. (2010). Akademska budućnost zavisi od ranog starta. *Nova škola, časopis za teoriju i praksu savremene škole i predškolsstva*, (7), 160-175.
- Taner, M., & Başal, H. A. (2005). Farklı sosyo ekonomik düzeylerde okul öncesi eğitimi alan ve almayan ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin dil gelişimlerinin cinsiyete göre karşılaştırılması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XVIII(2), 395-420
- Tezkan, M. (1997). Eğitim sosyolojisi (11. basım). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.Yayınları, Ankara.
- Tozer, S. E., Senese, G., & Violas, P. C. (2006). Schooling and cultural hegemony. *School and society: Historical and contemporary perspectives*.
- Waters, E., & Cummings, E. M. (2000). A secure base from which to explore close relationships. *Child development*, 71(1), 164-172.